šiniai. Remiantis Biržų pilies ir senamiesčio medžiaga, kokliai datuojami XVII a. II puse – XVIII a. pradžia. Tokio siužeto koklių rasta ir Bauskės pilyje.

Perkasa (šurfas) 4 (4 m^2) kasta sklypo PV kampe, kalvelėje. 30–70 cm gylyje rasti stovėjusio pastato P sienos pamatai, kurių plotis 0,9–1 m, storis iki 70 cm. Atidengtą pamatų fragmentą galima datuoti XIX a. II puse. Pamatai kloti ant supilto iki 70 m storio molio su pasitaikančiomis griuvenomis sluoksnio. Tyrimų metu nustatyta, kad šioje vietoje paviršius sukeltas iki 1 m, nes buvęs pirminis paviršius iki piliavietės statybos fiksuotas 1 m gylyje nuo šiuo metu esamo paviršiaus (H_{abs} 55,65 m). Tarp supilto molio sluoksnio rasta XVII a. II pusės herbinių Boguslavo Radvilos bei Liudvikos Karolinos koklių fragmentų.

Perkasa 5 (3 m^2) kasta sklypo ŠV kampe. Iki 60 cm gylio fiksuota permaišyta (ariama) žemė. Nejudintas molio sluoksnis pasiektas 70 cm gylyje (Ha_{bs} 54,00 m). Susiformavusio ankstyvo kultūrinio sluoksnio ir struktūrų neaptikta. Rasti XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios radiniai, patekę su užpiltine žeme.

Perkasa 6 (10 m^2) kasta sklypo viduryje. Perkasos ŠV pusėje fiksuoti XIX a. II pusėje – XX a. stovėjusio ūkinio pastato pamatų fragmentai. Iki 70 cm gylio (H_{abs} 55,55 m) fiksuota tamsi buvusi dirbama žemė. Nejudinto priemolio sluoksnis pasiektas 50–70 cm gylyje. Rasti XIX a. II puse – XX a. datuojami radiniai.

J. Bielinio street

During the 2014 field evaluation on J. Bielinio Street in Biržai, four 5x2 trenches and two test pits (a total of 47 m^2) were excavated (Fig. 1). At a depth of 80 cm in trench 2, fragments of a building foundation laid on the original surface were discovered. In trench 3, a fragment of a building foundation with a masonry basement was found (Fig. 2). The 3 m^2 area excavated in the basement contained second half of the 17th-century stove tiles with clay: 70 green glazed panel tiles (*Blattkacheln*) with a medallion (Fig. 3), 35 cornice tiles (*Gesimskacheln*) with the same theme, 5 'crest' tiles (*Bekrönungskacheln*), and 4 corner tiles (*Eckkacheln*). Based on the Biržai castle and old town material, the tiles date to the second half of the 17th – early 18th century. Stove tiles with the same theme have also been found at Bauska castle.

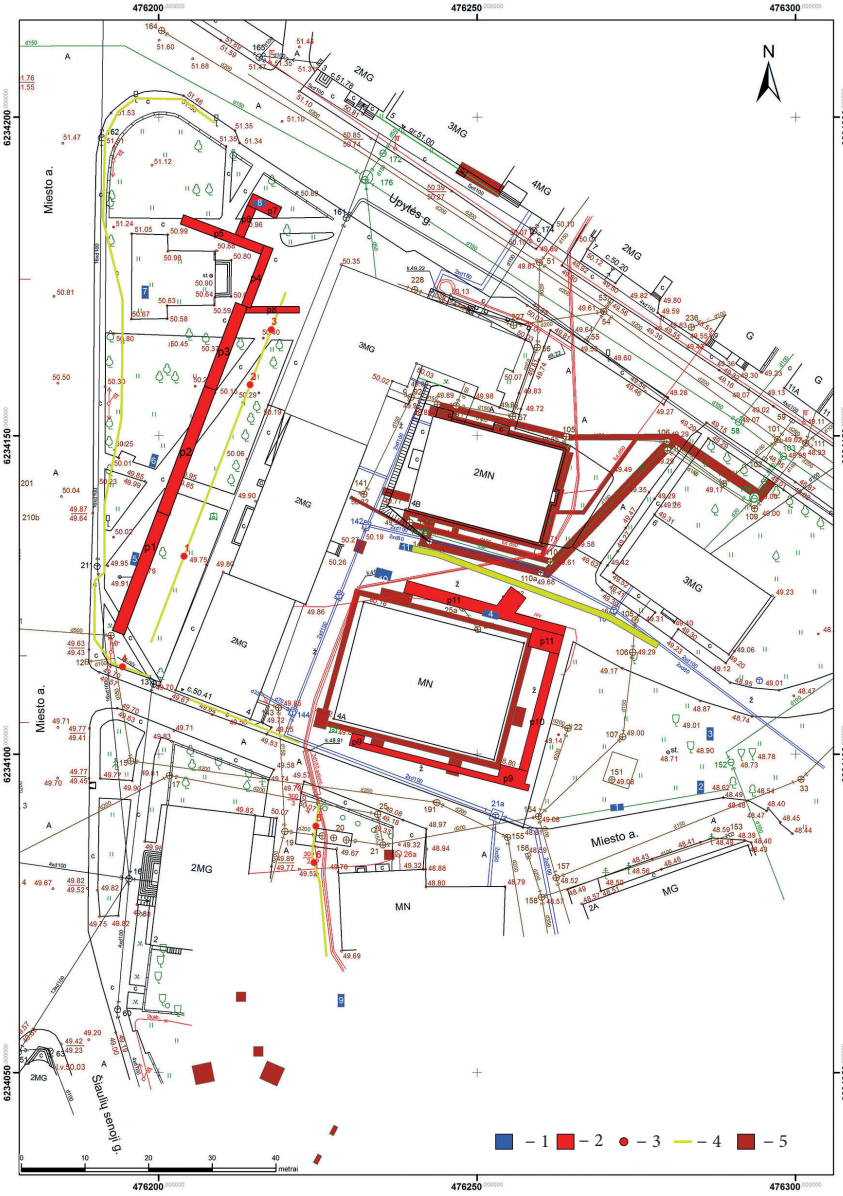
At a depth of 30–70 cm in trench (test pit) 4, the foundation of a building's S wall was unearthed and was able to be dated to the second half of the 19th century. It was determined during the investigation that the surface at this site had been raised up to 1 m. Second half of the 17th-century stove tile fragments with the coat-of-arms of Boguslavas Radvila and Liudvika Karolina Radvilaitė were found in the clay fill layer.

JONIŠKIS

Darius Kontrimas

Joniškio sinagogų kompleksas ir Miesto aikštė

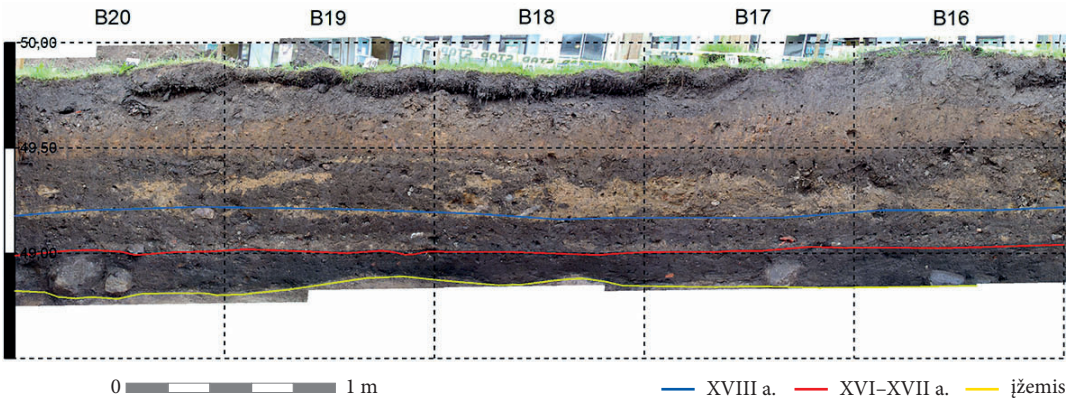
2014 m. gegužės–liepos mėnesiais atlikti žvalgomieji ir detalieji tyrimai Joniškio senojo miesto vietoje (UK 30329) ir Baltosios sinagogos (UK 23679) aplinkoje suprojektuotų inžinerinių tinklų vietose. Jų metu ištirtas 336,4 m^2 plotas (331,9 m^2 išskaičiuojant šurfus 4 ir 8, kurių vietose formuotos perkasos), žvalgytas 149,5 m^2 plotas (1 pav.), suinventorinti 632 radiniai, kurie perduoti JIKM.

1 pav. Tyrimų vietos suvestinis planas: 1 – 2014 m. tirti šurfai; 2 – 2014 m. tirtos perkasos; 3 – radimvietės; 4 – 2014 m. žvalgytos vietos; 5 – ankstesnių tyrimų vietos. D. Kontrimo brėž.

Fig. 1. A synoptic plan of the investigated location: 1 – test pits excavated in 2014; 2 – trenches excavated in 2014; 3 – find spots; 4 – locations surveyed in 2014; 5 – locations of earlier investigations.

2 pav. Perkasos 1 vaizdas iš V. D. Kontrimo nuotr.
Fig. 2. Trench 1, as seen from the W.

3 pav. Perkasos 1 R sienelės fotomozaika. D. Kontrimo nuotr.
Fig. 3. A composite photograph of the E wall of trench 1.

Anksčiau archeologiniai tyrimai Miesto aikštėje esančiame skverelyje nevykdyti, išskyrus jo prieigas, kur tyrimai vykdomi nuo 1995 m. Archeologiniai tyrimai sinagogų komplekso teritorijoje vykdyti ir 2006, 2010–2011 m. (Miesto aikštė 4A–B). Čia aptikti nesuardyti 14–70 cm storio neintensyvūs kultūriniai sluoksniai su XVI–XIX a. radiniais iš šalia XVII–XVIII a. stovėjusios spėjamos rotušės ir sodybų su 2–3 mediniais bei 2 mūriniais pastatais bei XIX a. statytų sinagogų.

Detalieji tyrimai vykdyti dviem etapais: 1-ojo etapo metu perkasos tirtos aikštėje, 2-ojo etapo metu – Baltosios sinagogos aplinkoje. Miesto aikštėje, suprojektuotų inžinerinių tinklų vietose ištirtos 8 perkasos (iš viso 171,25 m^2). Prieš detaliuosius tyrimus šurfai 5–8 tirti miesto aikštėje, šurfas 9 – pašto pastato vidiniame kieme, suprojektuotos elektros linijos vietoje. Iš aikštėje tirtų šurfų 5–8 tik aikštės P dalyje tirtame šurfe 5 aptiktas vertingas XVII–XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontas. Šurfe 6 jis buvo suardytas. Aikštės ŠV dalyje tirtame šurfe 7 kultūrinis sluoksnis išvis neišlikęs – čia jis nukastas XX a. Pašto pastato kieme tirtame šurfe 9, 1,2–

1,4 m gylyje fiksuotas neintensyvus ir maišytas XVII–XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontas.

Aikštėje tirtose perkasose išskirti 3 kultūrinio sluoksnio horizontai: 1. XIX a., 2. XVIII a., 3. XVI a. pabaigos – XVII a. Aiškiausiai šie horizontai išsiskiria perkasose 1–2 – čia kultūrinis sluoksnis storiausias ir intensyviausias (2, 3 pav.). Perkasose 3–8 įžemio horizonte buvo atidengti XVI a. pabaigos – XVII a. grindinio fragmentai (pavienių akmenų aptikta ir perkasose 1 ir 2) (4 pav.). Taip pat perkasose 1, 4 ir 5 buvo išlikusių XIX a. grindinio fragmentų arba paskirų akmenų. Dalyje perkasų 5, 7 ir 8 kultūrinis sluoksnis suardytas. Perkasose 5 ir 8 fiksuotos tikėtinai II Pasaulinio karo sviedinių duobės – viena tokia duobė – krateris matyti aikštės V dalyje 1944 m. rugpjūčio mėnesio aerofotonuotraukoje. Įžemio altitudė perkasų 1–7 vietoje kyla P–Š kryptimi nuo H_{abs} 48,30 m iki H_{abs} 50,50 m aukščio (per 2,3 m), kas parodo, kad tiek XVI a. pabaigos – XVII a., tiek XIX a. (pagal aptiktų XIX a. ir XVI a. pabaigos – XVII a. grindinių fragmentų atidengimo gylius) aikštės vieta buvo nuožulni. Dėl to liūčių metu aikštėje galėjo kauptis vanduo. Tokias vietas reikėdavo sausinti, paaukštinti – tai paaiškintų stratigrafijoje fiksuotus šakų tarpsluoksnius. Vėlesniais laikais aikštės viršutinė dalis galėjo būti nulyginta, tai rodo plonas, neintensyvus ir apardytas kultūrinis sluoksnis perkasose 3–8.

Didžiąją dalį aptiktų radinių sudaro labai fragmentiškos žiestų puodų, glazūruotų ir neglazūruotų koklių šukės, kaltinės vinys. XIX a. priskirtame kultūrinio sluoksnio horizonte rasti Frydricho VIlhelmo III 1833 m. 3 pfeningiai, Pavlo I 1801 m. 2 kapeikos, Nikolajaus II 1899 m. ½ kapeikos, porcelianinių pypkių fragmentai. XVIII a. priskirtame kultūrinio sluoksnio horizonte rastas Nyderlandų Zelandijos provincijos 1762 m. dukatas (5 pav.), Jekaterinos II denga. XVI a. pabaigos – XVII a. kultūrinio sluoksnio horizonte, be keramikos šukių (6 pav.), rasta Jono Kazimiero šilingų, horizontaliųjų ir ver-

4 pav. XVI a. pabaigos – XVII a. grindinio fragmentai įžemio horizonte perkasose 2–3 iš ŠV. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 4. Fragments of late 16th–17th-century paving in the sterile soil horizon (trenches 2–3), as seen from the NW.

5 pav. Nyderlandų Zelandijos provincijos dukatas. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 5. A Netherlands, Zeeland province ducat.

8 pav. Žalvarinis kryželis. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 8. A small brass cross.

6 pav. XVII a. II pusės žiestų puodų su grioveliu kraštelyje šukės. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 6. Sherds of hand thrown pottery from the second half of the 17th century that have a groove around the rim.

7 pav. Skustuvas kaulinėmis kriaunomis. D. Kontrimo nuotr.

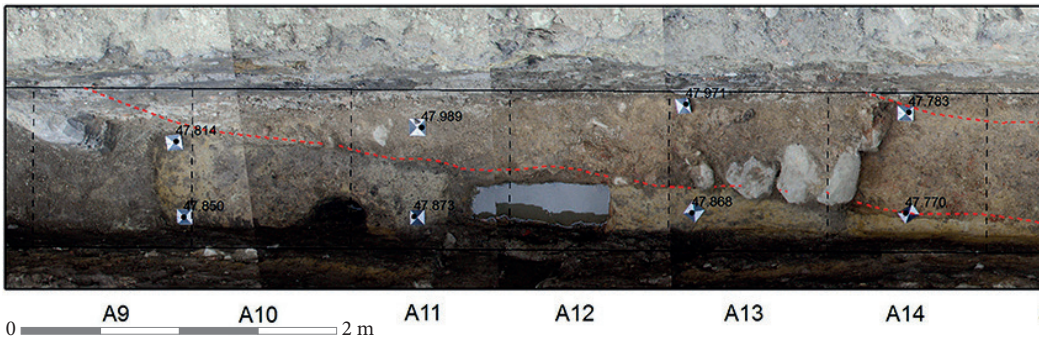
Fig. 7. A razor with bone scales.

9 pav. Pasaginė segė. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 9. A penannular brooch.

tikaliųjų batų pasagėlių, žalvarinis kryželis, skustuvas kaulinėmis kriaunomis (7, 8 pav.). Sunkiau interpretuoti įžemio molyje rastą žalvarinę pasaginę segę (radimo vietoje kultūrinis sluoksnis išlikęs fragmentiškai – jis į atskirus horizontus aiškiai neišskaidomas). Segės lankelis pintas, galai panašūs į gyvulinius, tačiau labiau primena augalo žiedą (9 pav.). Tokios smulkesnės segės Lietuvoje paplito XVI a. pradžioje (Urbanavičius V., XIV–XVII amžių pasaginės segės Lietuvoje, *MADA*, 1969, t. 2(30), p. 111–120). Pasaginės segės iki XVI–XVII a. pradžios buvo plačiai paplitusios ir Pietų Estijoje (Petrauskas G., *Laidosena viduramžių Lietuvoje: Bajorų degintinis kapinynas* [magistro darbas], V., 2011, p. 38). Kadangi perkasos apatinis horizontas datuojamas bent jau XVI a. pabaiga, tikėtina, kad ši segė

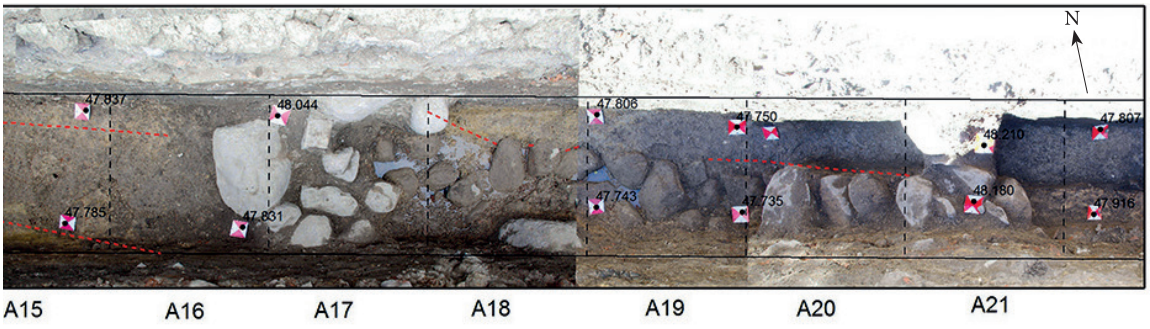
10 pav. Perkasoje 9 atidengtų XVII a. II pusės – XVIII a. pamatų fotomozaika. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 10. A composite photograph of the foundation from the second half of the 17th–18th centuries that was unearthed in trench 9.

11 pav. XVII a. II pusės – XVIII a. pamatai ir XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės kultūrinis sluoksnis žemiau jų perkasoje 10. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 11. The foundation from the second half of the 17th–18th century and the cultural layer from the late 16th – first half of the 17th century below it in trench 10.

nėra atsitiktinis radinys, galėjęs čia patekti iš kapinyno. Ji greičiausiai galėjo būti pamesta, kaip ir perkasoje 1 rastas XVI a. pabaigos – XVII a. žalvarinis kryželis.

Prieš detaliuosius tyrimus į R nuo Baltosios sinagogos (projektuotos stovėjimo aikštelės ir lietaus nuotekų tinklų vietoje) ištirti 3 šurfai (1–3) ir šurfas 4 prie sinagogos Š sienos. Iš visų 3 į R nuo Baltosios sinagogos tirtų šurfų tik šurfe 1 1–1,2 m gylyje aptiktas XVI a. pabaigos – XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontas. Kituose šurfuose archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis nesusiformavęs arba neišlikęs.

Baltosios sinagogos aplinkoje ištirtos 3 perkasos 9–11 ir 1 šurfas 10, iš viso 144,65 m^2 plotas. Perkasos tirtos lygiagrečiai sinagogos sienoms suprojektuotų inžinerinių tinklų vietose. Projektuotų įvadų vietose, ties pastato kampais perkasos platintos. ***Perkasoje 9***, 0,9–1,4 m gylyje fiksuotas 10–50 cm storio XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontas ir aptikti XVII–XVIII a. didelio pastato *pamatai* (10 pav.). H_{abs} 47,89–48,1 m aukštyje atidengtas pamatas iš 22x17, 20x20, 38x25, 45x35, 60x45 cm dydžio natūralių lauko riedulių, rištų kalkių skiediniu. Įžemyje išlikęs tik pamato kontūras su keliais pavieniais akmenimis – pamato kontūrą žymi įžemyje įsispaudę smulkūs rausvų plytų gabaliukai su kalkinio skiedinio trupiniais. Pamatas „įsiterpęs“ į XVII a. juodos žemės sluoksnį – dalyje perkasos ties pamatu XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontas (juoda žemė) neišlikęs. Pamatas 60–80 cm pločio.

H_{abs} 47,90–48,00 m P–Š kryptimi atidengtas kitas, tikėtina, to paties pastato *pamato* fragmentas iš 55x50, 40x35, 34x23, 18x15, 15x10, 25x20 cm dydžio natūralių lauko riedulių. Tarp šių akmenų skiedinio ar plytų fragmentų praktiškai nelikę. Abu pamatų fragmentai atidengti daugmaž tokiame pačiame gylyje. Antrojo pamato plotis didesnis – 1–1,1 m, tad sunku tvirtai teigti, kad šie pamatai jungiasi ir sudaro pastato kampą. Įdomu tai, kad atidengtame pamato fragmente didesnieji akmenys sudėti šonuose, o pamato viduryje dėti mažesni akmenys.

Pamato tęsinys atidengtas ***perkasoje 10***, o ties pamatu, kiek žemiau jo, 1,3–1,6 m gylyje, fiksuotas XVI a. pabaigos – XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontas (juoda žemė) (11 pav.). Pažymėtina, kad beveik visi radiniai perkasose 9 ir 10 aptikti išorinėje pastato pusėje. 2006 m. tyrimų metu iškelta hipotezė, kad sinagogų vietoje XVII–XVIII a. buvusi miesto rotušė. Tai patvirtinti ar paneigti kol kas neužtenka duomenų, tačiau tvirtai galima teigti, kad juodos žemės sluoksnis ir pamatas neabejotinai nėra vienalaikiai – tai patvirtina juodos žemės sluoksnyje aptikti radiniai (puodyninių, dubeninių glazūruotų ir neglazūruotų koklių šukės) ir zooarcheologinė medžiaga (naminių gyvulių kaulų tyrimai parodė, kad galvijai ir arkliai buvo paskersti, o kaulai yra išmestos atliekos (šunų ir kiaulių apgraužimo bei pjovimo ir kirtimo žymės) – jei visgi atidengti pamatai yra buvusios rotušės, prie pat jos tikrai nebūtų buvę išmetamos skerdienos atliekos, todėl apatinį kultūrinio sluoksnio horizontą (juodą žemę) reikėtų sieti su ankstesniu, XVI a. II pusės – XVII a. I pusės laikotarpiu, kai dabartinės Baltosios sinagogos vietoje greičiausiai stovėjo paprastų miestiečių sodybos, o pastato pamatus sieti jau su vėlesniu – XVII a. II pusės – XVIII a. laikotarpiu, kai šioje vietoje ir galėjo iškilti rotušė ar kitas didelis svarbus pastatas, kurio aplinka turėjusi būti labiau prižiūrima ir tvarko-ma nei paprastų miestiečių sodybų. Likusioje perkasos Š dalyje tiek pamatas, tiek kultūrinis sluoksnis suardyti jau XX a.

Perkasoje 11, tirtoje ties sinagogos Š siena, didžiojoje jos dalyje kultūrinis sluoksnis taip pat suardytas XX a. Perkasos V dalyje 1,3–1,6 m gylyje fiksuotas 10–40 cm storio XVII–XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontas. Radinių čia taip pat nedaug – be žiestų puodų šukių, rasta XVIII a. I pusės neglazūruoto koklio dalis ir Jono Kazimiero Vazos šilingas. Perkasoje 11 taip pat buvo aptiktas XVII–XVIII a. *pamato* fragmentas, tačiau jis jau kito statinio nei rasti perkasose 9 ir 10. Greičiausiai šis pamatas yra Raudonosios sinagogos vietoje aptikto statinio pamatų tęsinys. Dėl šių dviejų didelių pastatų statybos darbų XVII–XVIII a. greičiausiai ir buvo suardytas ankstyvesnis XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės kultūrinio sluoksnio horizontas, kuris dar išlikęs į P ir PR nuo Baltosios sinagogos.

The Joniškis synagogue complex and Miesto Square

In 2014, 336.4 m² were excavated and 149.5 m² surveyed at the site of Joniškis old town and in the vicinity of the *Baltoji* (White) Synagogue (Fig. 1). 632 finds were catalogued and given to the JIKM. Eight trenches were excavated in the square and three in the vicinity of the synagogue. Three cultural layer horizons were distinguished in the trenches excavated in the square: 1) 19th century; 2) 18th century; and 3) late 16th–17th century. These horizons were distinguished the most clearly in trenches 1–2, where the cultural layer was the thickest and richest (Figs. 2, 3). Paving fragments from the late 16th–17th century (isolated stones in trenches 1 and 2) (Fig. 4) were unearthed in the sterile soil horizon in trenches 3–8. Surviving 19th-century paving fragments or isolated stones were also found in trenches 1, 4, and 5.

A 17th-century cultural layer horizon was recorded in trench 9 and the foundation of a large 18th-century building was discovered (Fig. 10). A continuation of the foundation was unearthed in trench 10 (Fig. 11) and a late 16th–17th-century cultural layer horizon with different artefacts (Fig. 5–9) was recorded near the foundation and below it. A 17th–18th-century foundation fragment was also recorded in trench 11, but from another building; it is probably a continuation of the building foundation discovered at the site of the Red Synagogue.

Alfreda Petrulienė,
Dovilas Petrulis

Tyrimai Miesto aikštėje 1–17

Joniškio gyvenvietė pradėjo kurtis XVI a. pradžioje, rašytiniuose šaltiniuose Joniškis minimas nuo 1523 m., kai Vilniaus vyskupas Jonas lankė Kuršo pasienį ir čia rado išlikusią pagonybę. Vyskupo nurodymu keliose gyvenvietėse buvo įsteigtos parapijos, viena jų pavadinta Joniškiu. 1526 m. Joniškyje pastatyta bažnyčia. Šios gyvenvietės vieta nėra tiksliai žinoma: vieni tyrinėtojai mano ją buvus dabartinio Kalnelio vietoje (į ŠV nuo dabartinio Joniškio), kiti – dabartinio miesto vietoje. 1607 m. Joniškis vadinamas miestu, kuriame buvo turgaus aikštė ir 4 gatvės – Upytės, Vokiečių, Žagarės, Užmūšės. 1639 m. miestiečiams priklausė 175 gyvenamieji namai, tuo metu Šiauliams – 120, Žagarei – 110, Radviliškiui – 40. Joniškis buvo vienas didžiausių Šiaulių ekonomijos miestų (Vasiliauskas E., Joniškis XVI–XVII a., *LA*, V., 2005, t. 27, p. 105–128). 1651 m. inventoriuje minimos šios gatvės: Upytės, Livonijos, Šiaulių, Žagarės ir Dvaro. Dabartinė Žemaičių gatvė iki XVIII a. pabaigos buvo vadinama Dvaro gatve, o nuo 1786 m. jos